

A nyelvi tolerancia alakításának lehetőségei

Nyelvi nevelés a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán

1. A határon túli magyar közösségekkel kapcsolatos kutatások egyértelműen rávilágítottak arra, hogy a Kárpát-medence magyar kisebbségi közösségeiben – szemben például számos nyugat-európai és ukrainai kisebbséggel – a magyar nemzeti azonosságtudat legfontosabb, meghatározó, szimbolikus jelentőségű összetevője a nyelv (GEREBEN 1995, 2005; CSERNICSKÓ 2008a, 2008b; HIRES-LÁSZLÓ 2010). Azaz: a magyar nyelv megtartása nélkül kevés sikerrel tartható fenn Magyarországon kívül a magyar nyelv és a magyar nemzeti azonosságtudat. A magyar nyelv megtartásának pedig egyértelműen az egyik lényeges feltétele, hogy az anyanyelv jelen legyen az oktatásban, lehetőség szerint annak minden szintjén.

A magyar nyelv jelenléte az oktatásban, illetőleg az anyanyelvi képzés (ez esetükben magyarul vagy magyarul is folyó oktatást jelent) hosszú távú fenntartása azért is fontos, mert „a magyar iskolák átadnak egy sor olyan kulturális és történelmi referenciát, amelyek birtokában valaki részévé válhat a valamennyi magyar által birtokolt közös és magától értetődő tudásnak. Teszik ezt részben a magyar [...] irodalom és történelem kanonizált formájának oktatásán keresztül. De talán ennél is fontosabb az a »rejtett tanterv«, amely gyakran eltér a hivatalos tantervi előírásoktól, ugyanakkor sokkal erősebb nemzeti tartalmakat közvetít, és nagy hatással van egy magyar szemszögű történelemszemlélet kialakulására a kisebbségi gyerekek körében” (BRUBAKER–FEISCHMIDT–FOX–GRANCEA 2011: 287; l. még PAPP 2012: 10). Mindemellett a magyar nyelv jelenléte az oktatás lehetőleg minden szintjén az úgynevezett „magyar világ”, vagyis a magyar intézményrendszer fenntartásához és működéséhez is elengedhetetlenül lényeges (CSERNICSKÓ 2013: 479–480).

A Magyarországon kívül, a Kárpát-medencében élő őshonos magyar közösségeknek – kisebbségi helyzetben élő közösségként – az anyanyelv és az anyanyelvű iskolahálózat megőrzése közösségi, nyelvpolitikai és nyelvtervezési kérdés is egyben, hisz az oktatás tannyelvén, illetve a magyar mint anyanyelv tanításának a tartalmán, szemléletén és módszerein keresztül a közösség jövője, megmaradása, identitásának megőrzése hatékonyan befolyásolható, a nemzetpolitikai és nyelvpolitikai célok az oktatástervezésen keresztül eredményesen megvalósíthatók (BEREGSZÁSZI A. 2002).

A kárpátaljai magyar nemzettrész célja az, hogy magyar közösségként megmaradjon, ebből következően a közösség oktatási rendszerének ezt a célt kell kiszolgálnia. Azt tehát, hogy a kárpátaljai magyarság identitását (és az ahhoz szorosan kapcsolódó nyelvét, kultúráját, vallását stb.) megőrizve képes legyen megtalálni helyét a globalizálódó, ugyanakkor ezzel párhuzamosan regionalizálódó világban; rendelkezzen azzal a tudással és azokkal a készségekkel, képességekkel

(kompetenciákkal), melyek révén megfogalmazhatja saját válaszait a folyamatosan újratermelődő, megújuló kihívásokra. A közösségként való megmaradásban az anyanyelvi oktatásnak meghatározó szerepe van. „Az anyanyelven folyó oktatás lehetővé teszi a csoport számára, hogy közösségként maradjon fenn” – állítják erről a nyelvi emberi jogok nemzetközi szakértői (KONTRA–LEWIS–SKUTNABB–KANGAS 2016: 224).

Tanulmányunkban empirikus adatokkal alátámasztva azt kívánjuk bemutatni, hogyan valósul meg, illetve valósítható meg a gyakorlatban az a nyelvi és oktatás-tervezési folyamat, melyet a kárpátaljai magyar közösség az elmúlt évtizedekben célként számos tudományos munkában felvázolt. Milyen szerepe lehet az eredményességben a nyelvi attitűdnek, s hogyan alakítható, alakítható-e ez tudományos megalapozottsággal a közoktatás és a felsőoktatás szintjén.

2. A kárpátaljai magyar közösség az 1990-es évek második felében fogott hozzá jövője tudatos tervezéséhez, a 2000-es évek elején pedig megfogalmazta a fenti nyelvpolitikai és oktatáspolitikai célokat (BEREGSZÁSZI–CSERNICSKÓ–OROSZ 2001; BEREGSZÁSZI A. 2003). Ennek a koncepciónak a lényege az anyanyelv-domináns többnyelvűség kialakítása, az anyanyelv oktatására vonatkozó javaslata pedig az additív, hozzáadó módszer alkalmazása volt a kárpátaljai magyar iskolákban az anyanyelv-domináns kétnyelvűség kialakítását segítve (az államnyelv és egy idegen nyelv megfelelő szintű ismerete mellett). A cél: a felcserélő helyett hozzáadó, a nyelvi változatosságot figyelembe vevő szemlélet, kontrasztív módszerek és funkcionalitás alkalmazása az anyanyelv oktatásának gyakorlatában. (bővebben pl. BEREGSZÁSZI–CSERNICSKÓ 2007a, 2007b, 2011; BEREGSZÁSZI A. 2011a, 2011b, 2011c, 2012). A 2005-ben kidolgozott általános és középiskolai magyar nyelv tanterv ezeket az elveket, célokat szem előtt tartva jelent meg (KÓTYUK és mtsai. 2005). Mind az általános iskolai osztályok, mind a középiskolai osztályok számára kiadott tankönyvek az additív szemlélet jegyében készültek, a kárpátaljai tudományos kutatások eredményeire alapozva ismertették a magyar standard és a magyar nyelvváltozatok (különösen a kárpátaljai magyar nyelvhasználat) normáit a fiatalokkal (l. bővebben BEREGSZÁSZI – DUDICS LAKATOS 2019, 2020; DUDICS LAKATOS 2021).

A hivatalos útmutatók, tankönyvek, segédanyagok mellett az anyanyelvoktatási reform sikerét, gyakorlatban való megvalósítását a célcsoport (tanulók) és a közvetítő csoport (pedagógusok) attitűdjei is meghatározzák. Hiszen a hozzáadó szemlélet lényege abban rejlik, hogy az elsődleges nyelvváltozatra építve alakítja a fiatalok nyelvi és kommunikációs kompetenciáját, nyelvi tudatát. Így egyáltalán nem mindegy, hogyan nyilatkozik a pedagógus (s nem csak a magyar szakos pedagógus) egy-egy nyelvváltozat, nyelvi megnyilatkozás, nyelvi jelenség kapcsán. A 2000-es évek elejétől kezdve több felmérés is érintette az iskolai anyanyelvoktatás hatékonyságát mind a standard normáinak ismeretére, mind a tanulók és a pedagógusok nyelvi attitűdjeire vonatkozóan. Ezeknek a vizsgálatoknak az adatai még a korábbi, felcserélő szemléletű oktatás eredményességét vagy éppen eredménytelenségét mutatják. Az Iskola 2000 felmérésből 675 tanulót megkérdezve az derült ki, hogy az iskoláskorú kárpátaljai magyar fiatalok egy nyelvhaszná-

lati felmérés közben nagy arányban használtak, illetve fogadtak el megfelelőnek, illetőleg választottak nem a magyar standardnak megfelelő nyelvi kifejezést (BEREGSZÁSZI–MÁRKU 2003; BEREGSZÁSZI –CSERNICSKÓ 2004). Egy 2006 és 2008 között 1490 tanuló, illetve 150 pedagógus részvételével lebonyolított kérdőíves vizsgálat eredményei alapján pedig mind az iskolásokról, mind az őket oktató pedagógusokról elmondható, hogy a *nyelvjárás* vagy *tájszólás* kifejezéseknek nem volt magas presztízse körükben (LAKATOS 2010). Az adatközlők érezték a regionális nyelvváltozat alacsonyabb társadalmi presztízst, éppen ezért igyekeztek elhatárolódní tőle, nem vallották magukénak. Viszont rejtett presztízse volt körükben a helyi nyelvváltozatnak: a tanulók több, mint fele, a pedagógusok 80%-a sajnálta volna, ha kivesznek a nyelvjárások. Tanulók indoklásai: „Szerintem a nyelvjárásra úgy kell tekintenünk, mint egy értékre. Más-más nép öröksége”; „Az ilyen értékeket őrizni kell”. Pedagógusok indoklásai: „a jövő nemzedékei nem ismernék meg őseik valódi nyelvhasználatát, s a magyar nyelv veszítene színességéből, változatosságából, szókészletéből”; „szerintem érték, hagyomány”.

A kárpátaljai anyanyelvoktatási reform szellemében született tanterv, tankönyvek, segédanyagok, továbbképzések eredményeként pozitív irányú változás figyelhető meg mindkét vizsgált csoport nem köznyelvi változatokkal szembeni attitűdjében. Ezt a megfigyelést megismételt kérdőíves felmérés adataival is alátámaszthatjuk. 2018-ban a korábbi teljes mintát (1490 tanuló és 150 pedagógus) reprezentálva 280 tanulót és 100 pedagógust kérdeztünk meg a különböző nyelvváltozatokhoz, különösen a nyelvjárásokhoz való viszonyukról. Mindkét csoportról elmondható, hogy pozitívabban nyilatkoznak a nyelvjárású beszélőkről, nagyobb arányban ismerik fel, illetve ismerik el saját nyelvjárású hátterüket (DUDICS LAKATOS 2019, 2021). Ám összehasonlítva a két csoport válaszait az is kiderült, hogy „a pedagógusok véleménye tükröződik ugyan tanítványaik megnyilvánulásaiban, viszont a szakemberek nehezebben szakadnak el azoktól az anyanyelvhez kapcsolódó mítoszoktól, amelyek tanulmányaik, pályájuk során sokukban rögzültek. A fiatalabb korosztály, amely az általános iskola 5. osztályától kezdve a hivatalos tantervhez készült tankönyvekben tudományosan megalapozott ismereteket sajátított el, fogékonyabbnak bizonyult a többnormájú, nyitottabb szemléletre” (DUDICS LAKATOS 2020: 171).

Ezek az adatok is megerősítik azt a véleményt, amit többen megfogalmaztak már az anyanyelvoktatással kapcsolatban: a pedagógusképzésnek, a képzés során megszerzett (különösen dialektológiai, szociolingvisztikai) ismereteknek, az ennek hatására kialakult szemléletnek döntő szerepe van az additív módszer eredményességében (KISS 2009; T. KÁROLYI 2002; PRESINSZKY 2009; SÁNDOR 2009; TÓTH 2014; DUDICS LAKATOS 2018; JÁNK 2019; PARAPATICS 2020). Éppen ezért nem mindegy, hogy a pedagógusokat képző felsőoktatási intézmények milyen nyelv szemlélet mentén tervezik képzéseiket, milyen tudományos alapokra helyezik kitűzött céljaikat.

3. A kárpátaljai magyar közösség társadalompolitikai és oktatástervezési szempontból vitathatatlanul legsikeresebb projektje a Beregszászon működő II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (KMF). Az intézmény 1996-ban jött

létre Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola néven. Az alapszabálya szerint magyar, ukrán és angol nyelven oktató intézmény alapítója a Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítvány, melyet a kárpátaljai magyar nemzeti kisebbség meghatározó társadalmi szervezetei hoztak létre: a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség, a Kárpátaljai Református Egyház. A főiskola a kezdetektől fogva a kárpátaljai magyar közösség nyelvi és oktatástervezési céljainak megfelelően alakítja és működteti képzési programjait, hirdeti meg szakjait. Az intézmény indulásakor a kárpátaljai magyar oktatás alapjait igyekezett megerősíteni azzal, hogy magyar nyelven végezhető óvodapedagógus és tanító szakot indított. A tanárképzés a kárpátaljai iskolákban a 90-es években hiányszakmának számító angol szakos, a régióban magyarul nem tanulható földrajz szakos és az identitás alakítása szempontjából kulcsfontosságú történelem szakos tanárképzéssel indult. 2004-ben vette kezdetét a magyar és ukrán szakos tanárképzés, mindkettő célzottan a kárpátaljai magyar közösség és iskolák igényeire szabva. A 2021–2022-es tanévben a főiskola 19 képzési programot működtet (már nem csak tanár szakokat). A 2022–2023-as tanévben ez a lista újabb hat lehetőséggel bővül.

A főiskola vezetése az intézmény megalakulása óta kiemelt figyelmet fordít a kárpátaljai magyar közösség nyelvi céljaira. Az egyes szakokon folyó nyelvi képzést a Filológia Tanszék látja el. A tanszék az intézmény egyik legrégebbi egysége, 1998-ban alakult Nyelvészeti Tanszék néven. Azóta látja el az intézmény összes szakján a magyar, angol, ukrán, német és francia nyelv oktatását. A 2021–2022-es tanévben a beregszászi főiskola legnagyobb és legszélesebb oktatási kínálattal rendelkező tanszéke. Kibocsátó tanszékként hét képzési programot felügyel, amelyek nappali és levelező képzési formában is elérhetők.

3.1. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán folyó magyar szakos tanárképzés a közösség oktatástervezési céljainak megfelelően additív szemléletben folyik, fő céljai között szerepel a nyelvek és nyelvváltozatok iránti tolerancia kialakítása. A főiskolai Filológia Tanszék Magyar Tanszéki Csoportjában és Hódinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpontjában folyó magyar szakos tanárképzés, tanártovábbképzés és tudományosutánpótlás-nevelés tartalmáról, szellemiségéről és eredményeiről több helyen is olvashatunk (CSERNICKÓ–KARMACSI 2009; BEREGSZÁSZI A. 2010, 2011a, 2011b, 2012, 2014a, 2014b, 2015). A magyar szakos tanárképzés programjában hangsúlyosan vannak jelen a fenti célok, amelyek elérését szolgálják az additív szemléletet kialakító Anyanyelvi tantárgypedagógia kurzus mellett a Szociolingvisztika és a Magyar dialektológia tárgyak, melyek kötelező komponensei a BA magyar szakos képzésnek 3-3 kredit értékben (a képzési program és a hozzá tartozó mintatanterv elérhető az intézmény honlapján) A tantárgyak teljesítéséhez elengedhetetlen azoknak a tudományos kiadványoknak, oktatási segédanyagoknak az alapos áttekintése, amelyek az elmúlt évtizedben születtek a kárpátaljai nyelvhasználattal, anyanyelvoktatással kapcsolatban (BEREGSZÁSZI A. 2012, 2021; CSERNICKÓ–HIRES-LÁSZLÓ–KARMACSI–MÁRKU–MÁTÉ–TÓTH-OROSZ 2020; DUDICS–GAZDAG 2020; KARMACSI 2020; GAZDAG 2021; TÓTH 2021).

Az additív szemlélet hatását, eredményességét már egy 2000-ben végzett vizsgálat bizonyította. Jelentős mértékben változott a hallgatók vélekedése a nyelvhasználatot érintő kérdések kapcsán, miután a kapcsolódó előadásokon, szemináriumi foglalkozásokon a reális, objektív adatokkal, tudományosan alátámasztott tényekkel ismerkedtek meg, melyek az előítéleteket is felülírhatják (T. KÁROLYI – SZABÓ 2000; T. KÁROLYI 2002).

2014-ben első évfolyamos magyar szakos hallgatókat első dialektológia előadásukon arra kértük, hogy válaszoljanak írásban néhány kérdésre, melyek nyelvhasználatukra, nyelvi tudatukra, tudatosságukra vonatkoztak. A 23 fiatal legtöbbször úgy nyilatkozott, hogy lakóhelyén nem beszélnek nyelvjárásban, s ha mégis, ők akkor sem használják ezt a változatot. Néhány választ érdemes megnéznünk: „szerintem nálunk nincs egy elkülönülő nyelvjárás”; „ismerem a nyelvjárást, de nem használom, sok ismerősöm van, aki használja, tőlük hallottam”; „Én nem ismerem nyelvjárásokat, és nem is használom a különböző tájszavakat, persze itt Kárpátalján. De egy magyarországi személy biztosan azt hinné, hogy tájszólásban beszélek”.

A zavartnak tűnő megfogalmazások oka az lehet, hogy a fiatalok metanyelvi ismeretei nem elég határozottak: nem biztosak benne, mi a nyelvjárás, így abban sem, hogy beszélnek-e úgy, illő-e ezt vállalniuk a magyar szak első évfolyamán.

Egy nagydobronyi, nyelvjárásszigetről érkező fiatalember jóval tudatosabban, öntudatosabban fogalmaz. Tudja, elismeri, hogy beszél nyelvjárásban, de helyzettől függően váltani is tud: „Nagydobronyban a palóc nyelvjárás jellemzői megfigyelhetők. Én is ismerem, és akarva akaratlanul is használom, de ezt nem is bánom. Többnyire otthon, de van úgy, hogy itt Beregszászban is észrevehető.”

Miután ugyanezen hallgatók megismerkedtek a területi nyelvváltozatok jellemzőivel, funkcióival, maguk is végeztek mikrogyűjtéseket, elemzéseket szűkebb környezetükben, ugyanezen kérdések kapcsán a következőképpen nyilatkoztak: „Ma is megmosolyogtat, hogy korábban mennyire nem voltam tisztában azzal, hogy én is nyelvjárásban beszélek. Azt, hogy nézetem téves, csak főiskolai tanulmányaim kezdetekor tudtam meg”. A pedagógusok szerepéről is határozott véleménnyel nyilatkoztak: „Az oktatásban a sztenderd nyelvváltozatot használjuk, de nem szabad (!) tiltani a nyelvjárás használatát. Csupán adekvát módon kell megtanulnunk használni azt.”

2016–2017 között a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola egyik végzős diákja szakdolgozatában 100 hallgató véleménye alapján vizsgálta a csoport metanyelvi ismereteit, különösen a helyi nyelvváltozathoz való viszonyukat. Ismét bebizonyosodott, hogy lényeges a különbség a magyar szakos, illetve a nem magyar szakos hallgatók nyelvszemlélete között (BEREGSZÁSZI E. 2017). A „helytelen” magyar beszédet a nem magyar szakos fiatalok a következőkkel azonosították: „süksükölés, ukrán szavak használata (*bulocska* stb.) szóismétlés”; „tele szlenggel, nyelvjárással, nyelvi hibákkal”.

Magyar szakosoktól a következőhöz hasonló vélemények érkeztek: „Olyan nincs, hogy valakinek a beszéde helytelen lenne. Akkor találkozhatunk ezzel a negatív kifejezéssel, ha pl. egy hivatalban valaki nem a standard nyelvhasználatot követi, hanem nyelvjárásban beszél. De ekkor csak tudatosítani kell, hogy nem minden helyzetben alkalmas a nyelvjárás.” (BEREGSZÁSZI A. 2017.)

3.2. A fentiek ellenére a tudományos közbeszédben kevés szó esik arról, hogy a nem magyar szakos pedagógushallgatók nyelvi tudatának, nyelvekhez, illetve nyelvváltozatokhoz való viszonyulásának alakítása is fontos lenne a képzések során. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola hangsúlyt fektet minden képzési programban a nyelvi képzésre is, több szempontú lehetőséget biztosítva, illetve kínálva a hallgatóinak. Ez több formában és többféle céllal valósul meg. Mivel a közösség célja az anyanyelv-domináns többnyelvűség kialakítása, más nyelv(ek) ismeretére is szükség van. Az intézmény hallgatói tanulhatnak ukrán, angol, német, magyar mint idegen nyelv, szlovák és orosz nyelvet. A kimeneti cél minimum B2-es nyelvtudás megszerzése két választott idegen nyelvből (1. az intézmény honlapján). Többnyelvű régióban, kisebbségi közösségként a szakmai többnyelvűség a munkaerőpiacon való boldogulás egyik fontos feltétele. Éppen ezért a nyelvi képzés második összetevője minden szakon a szakmai nyelv tanulása, az adott szakregiszternek a több nyelven való használatközpontú elsajátítása. Ezt a feladatot látja el a képzési programokban a Szakmai idegen (ukrán, magyar, angol) nyelv című tárgy, ami kötelező része a képzéseknek (1. az intézmény honlapján). A nyelvi képzés harmadik összetevőjét pedig azok a tárgyak képezik, amelyek a hallgatók nyelvi tudatának, tudatosságának, attitűdjeinek, a nyelvekhez, illetve nyelvváltozatokhoz való viszonyulásának alakításával, illetve valós, a mindennapi kommunikáció során hasznos szóbeli és írásbeli nyelvhasználati képességek kialakításával, fejlesztésével foglalkoznak anyanyelven (magyarul). A főiskola fontosnak tartja a nyelvek, illetve nyelvváltozatok és kultúrák iránti érdeklődés és tolerancia kialakítását, teszi ezt többek között ilyen szemléletet közvetítő kurzusok hirdetésével.

A nem magyar szakos hallgatók képzésében a főiskola indulása óta (az eltelt évek alatt változó formában) helyet kaptak, illetve kapnak olyan tárgyak, amelyek a nyelvszemlélet alakítását szolgálják. Jelenleg a szabadon választható kurzusok keretében kínál a főiskola Filológia Tanszéke ilyen tárgyakat.

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola képzési programjainak szerkezete lehetőséget biztosít a hallgatók egyéni tanrendjének kialakítására, egyebek mellett a hallgatók szabadon választható tárgyra vonatkozó jogai révén. Ukrajna felsőoktatási törvénye 62. cikk 1. rész 15. bekezdése (1. a minisztérium honlapján), a főiskola alapító okiratának (alapszabályának) 3.20.15. bekezdése és az intézmény Szabályzat a szabad tantárgyválasztás rendjéről a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán című dokumentuma alapján (1. az intézmény honlapján) a hallgatóknak joguk van szabadon tantárgyakat választani a képzési program kreditjeinek legalább 25%-a erejéig. A hallgatók elsősorban a szabadon választható tárgyak katalógusából (1. az intézmény honlapján) választhatnak. Emellett azonban más képzési szint vagy más képzési program kínálata is elérhető számukra az illetékes tanszékvezetővel egyeztetve.

A szabadon választható tárgyak katalógusában olyan magyar nyelven oktatót, a nyelvhasználatot fejlesztő és a nyelvszemléletet alakító tárgyak is találhatóak, mint a Nyelv és társadalom, Két- és többnyelvűség a Kárpát-medencében, A magyar helyesírás alapjai, Hivatali magyar nyelv és tudományos írás. Hasonló nyelvi, illetve nyelvhasználati tudatosság kialakítását célzó tárgyak választhatók ukrán (pl. Ukrán

beszédkultúra, Az ukrán helyesírás alapjai), és angol nyelven is (pl. Az interkulturális kommunikáció alapjai, Az angol íráskészség fejlesztése).

A Filológia Tanszék Magyar Tanszéki Csoportja által meghirdetett Nyelv és társadalom című tárgy 2018 óta érhető el a főiskola nem magyar szakos hallgatói számára. Alapvetően biológia, kémia, földrajz, turizmus, matematika, közgazdász, tanító és óvodapedagógia szakos hallgatók látogatják. 2018–2022 között összesen 228 hallgató vett részt a kurzuson, melynek célja elsősorban a tudományos ismeretterjesztés: hiteles, kutatásokkal megalapozott információk közvetítése a hallgatók (magyar és ukrán nemzetiségűek, anyanyelvűek) számára saját és környezetük nyelvváltozatairól. A tantárgy a kétnyelvűségre, a nyelvjárásokra, a nyelvpolitikára vonatkozó kérdésekre, témakörökre épül.

A szemeszter folyamán a hallgatóknak csoportos (4-5 fős) portfóliót kell készíteniük és bemutatniuk egy tetszőleges témakörből. A magyarul, ukránul, illetve két nyelven elhangzó rövid előadások, önállóan összeállított nyelvjárási kvízek ösztönzően hatnak az egész csoportra. Olyan élmények, észrevételek, megfigyelések hangzanak el a szemináriumi foglalkozásokon, melyek egyértelműen a pozitív attitűd irányába mutató változásra utalnak.

A félév végén mindegyik hallgató egy 5-6 oldalas esszét készít, melyben azokat a gondolatait, tapasztalatait fogalmazza meg, melyek a tantárgy keretén belül megismert kutatások, személyes megfigyelések, esetleg rövid gyűjtések kapcsán megfogalmazódtak benne. Az elkészült munkák bizakodásra adnak okot: a fiatalok nyitottabb, elfogadóbb, tudatosabb nyelvszemléletről vallanak írásaikban. „Olyan fogalmakkal ismerkedhettem meg, mint például a stigma, a szociolingvisztika, a nyelvi politika stb., melyeket azelőtt szinte soha nem is hallottam. Számomra ez mind idegen volt, viszont most, decemberre, több minden is megfogalmazódott bennem, nevén tudom nevezni azokat a meglévő tényeket és érdekességeket, amelyeket azelőtt nem tudtam szóban megfogalmazni, hiába tudtam, hogy léteznek” (3. évfolyamos tanító szakos hallgató). „Én eddig azt hittem, nem beszélek tájszólással, de rá kellett jönnöm, hogy bizony, amik fel vannak sorolva szavak, mondatok az irodalmakban, előszeretettel használom, még ha nem is veszem észre. De én erre büszke vagyok” (3. évfolyamos turizmus szakos hallgató).

4. A kárpátaljai magyar közösség a folyamatosan változó, következetlen ukránjai politikai helyzettel, döntésekkel párhuzamosan kénytelen kitűzött nyelvi és oktatástervezési céljait megvalósítani, melyek a nemzetrés megmaradását szolgálják. Amint a fentebb vázolt kutatási eredmények igazolják, az elmúlt évtizedek törekvései eredményesnek bizonyultak: a magyar nyelvű oktatási intézményrendszer minden szinten kiszolgálja a helyi közösség érdekeit; mind a közoktatásban, mind a felsőoktatásban tudományosan megalapozott ismereteket sajátíthatnak el a fiatalok az anyanyelvükről, a többségi nyelvről. A nyelvi tolerancia pedig egy többnemzetiségű, többnyelvű közösség esetében elengedhetetlen. Ennek ellenére az utóbbi évek állami intézkedései mindezt veszélybe sodorták (I. BEREGSZÁSZI–CSERNICKÓ 2020; CSERNICKÓ–HIRES-LÁSZLÓ–KARMACSI-MÁRKU–MÁTÉ–TÓTH-OROSZ 2020), s a hivatalos, az anyanyelv oktatását szabályozó dokumentumok is letértek arról az útról, amely a vázolt célokat szolgálná

(I. BEREKSZÁSZI–DUDICS LAKATOS 2019, 2020). Így a közösség, s különösen a pedagógusok nyelvi attitűdjének szerepe felértékelődik: az anyanyelvhez, az anyanyelvjáráshoz való pozitív viszonyulással a negatív politikai intézkedések és az új magyar nyelvi tanterv, tankönyvek múltba mutató szemlélete ellenére tovább folytatható a megkezdett út. S a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola ennek a pozitív attitűdnek a kialakítását kiemelten kezeli nem csak a magyarszakos képzésében, hanem valamennyi meghirdetett képzési programjában.

Kulcsszók: Kárpátalja, nyelvi tervezés, oktatástervezés, főiskola, nyelvi tolerancia.

Hivatkozott irodalom

- BEREGSZÁSZI ANIKÓ 2002. A kárpátaljai magyarság nyelvhasználati sajátosságai a nyelvi tervezés szemszögéből. *Kisebbségkutatás* 11: 368–375.
- BEREGSZÁSZI ANIKÓ 2003. *Magyar nyelvi tervezés Kárpátalján. Célok, problémák és feladatok*. PhD-értekezés. ELTE, Budapest.
- BEREGSZÁSZI ANIKÓ 2010. A kárpátaljai magyar élőnyelvi kutatások eredményeinek hozadéka a kárpátaljai magyar anyanyelvi oktatásban. In: KOZMÁCS ISTVÁN – VANČONÉ KREMMER ILDIKÓ szerk., *Közös jövőnk a nyelv I. Nyelvtudomány és pedagógia, Tudomány az oktatásért – oktatás a tudományért, Veda pre vzdelanie – vzdelanie pre vedu, Science for Education – Education for Science*. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre Fakulta stredo európskych štúdií. Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, Nyitra. 47–55.
- BEREGSZÁSZI ANIKÓ 2011a. Ideológiák, kutatási eredmények a kárpátaljai magyar anyanyelvi oktatásban és a hasznosíthatóság gyakorlata. In: HIRES-LÁSZLÓ KORNÉLIA – KARMACSI ZOLTÁN – MÁRKU ANITA szerk., *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép- Európában elméletben és gyakorlatban*. Tinta Könyvkiadó – Hodinka Antal Intézet, Budapest–Beregszász. 59–70.
- BEREGSZÁSZI ANIKÓ 2011b. A kárpátaljai magyar anyanyelvi oktatás ideológiai és tantárgy-pedagógiai szemléletváltásáról. *Modern Nyelvoktatás* 2011: 32–44.
- BEREGSZÁSZI ANIKÓ 2011c. *Magyar nyelv. Tankönyv a magyar tannyelvű iskolák 11. osztálya számára*. Bukrek, Csernyivci.
- BEREGSZÁSZI ANIKÓ 2012. *A lehetetlent lehetni. Tantárgy-pedagógiai útmutató és feladatgyűjtemény az anyanyelv oktatásához a kárpátaljai magyar iskolák 5–9. osztályában*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- BEREGSZÁSZI ANIKÓ 2014a. Új témák, változó szemlélet. Az anyanyelvi nevelés új iránya a kárpátaljai magyar középiskolákban. *Anyanyelv-pedagógia* 7. <https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=504> (2022. 02. 11.)
- BEREGSZÁSZI ANIKÓ 2014b. „Anyanyelvünk peremén” is otthon: a kárpátaljai magyar anyanyelvi nevelés helyzete és céljai. In: BEREKSZÁSZI ANIKÓ – HIRES-LÁSZLÓ KORNÉLIA szerk., *Meszelt falakon túl. Születésnap i köszöntő kötet Kótyuk István tiszteletére*. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Filológia Tanszék Magyar Tanszéki Csoport – Hodinka Antal Intézet, Beregszász. 11–24.

- BEREGSZÁSZI ANIKÓ 2015. A magyar mint anyanyelv oktatásának tárgyköre a magyar-tanárok képzésében Beregszászon. In: MÁRKU ANITA – HIRES-LÁSZLÓ KORNÉLIA szerk., *Nyelvoktatás, kétnyelvűség, nyelvi tájkép. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból*. Aurdor-Shark Kiadó, Ungvár. 27–33.
- BEREGSZÁSZI ANIKÓ 2021. *Alkalmi mondatok zongorára. A magyar nyelv oktatásának kihívásai kisebbségben*. Termini Egyesület, Törökbálint.
- BEREGSZÁSZI ANIKÓ – CSERNICKSKÓ ISTVÁN 2004. Egy új iskolatípus mint társadalmi és nyelvi strukturáló tényező? *Magyar Nyelv* 100: 195–203.
- BEREGSZÁSZI ANIKÓ–CSERNICKSKÓ ISTVÁN 2007a. A kárpátaljai magyar nyelvjárások és az iskola: elméleti és módszertani kérdések. *Acta Beregsasiensis* 6: 44–62.
- BEREGSZÁSZI ANIKÓ – CSERNICKSKÓ ISTVÁN 2007b. A kárpátaljai magyar nyelvjárásokról. In: CSERNICKSKÓ ISTVÁN – MÁRKU ANITA szerk., *Hiába repülsz te akárhová. Segédkönyv a kárpátaljai magyar nyelvjárások tanulmányozásához*. PoliPrint, Ungvár. 7–96.
- BEREGSZÁSZI ANIKÓ – CSERNICKSKÓ ISTVÁN 2011. A nyelvjárások és az iskola. In: KOZMÁCS ISTVÁN – VANČONÉ KREMMER ILDIKÓ szerk., *A csitári hegyek alatt. Írások Sándor Anna tiszteletére*. Arany A. László Társulás – Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, Nyitra. 23–30.
- BEREGSZÁSZI ANIKÓ – CSERNICKSKÓ ISTVÁN 2020. Nyelvpolitika: harc a hatalomért (az ukrán államnyelvi törvény apropóján). *Magyar Nyelv* 116: 257–274. <https://doi.org/10.18349/magyarnyelv.2020.3.257>
- BEREGSZÁSZI ANIKÓ – CSERNICKSKÓ ISTVÁN – OROSZ ILDIKÓ 2001. *Nyelv, oktatás, politika*. Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, Beregszász.
- BEREGSZÁSZI ANIKÓ – DUDICS LAKATOS KATALIN 2019. Utak és tévutak az anyanyelvi nevelésben a kárpátaljai magyar középiskolákban. In: CSERNICKSKÓ ISTVÁN – MÁRKU ANITA szerk., *A nyelvészet műhelyeiből. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból* 5. Aurdor-Shark, Ungvár. 150–164.
- BEREGSZÁSZI ANIKÓ – DUDICS LAKATOS KATALIN 2020. Modern danse macabre egy kárpátaljai középiskolai magyarnyelv-tankönyv kapcsán. In: ISTÓK BÉLA – LÖRINCZ GÁBOR – LÖRINCZ JULIANNA – SIMON SZABOLCS szerk., *Tankönyvkutatás – fordított tankönyvek – kétnyelvűség. A Variológiai Kutatócsoport 9. nemzetközi tankönyvkutató konferenciájának tanulmányai*. Selye János Egyetem Tanárképző Kara, Komárom. 149–165.
- BEREGSZÁSZI ANIKÓ – MÁRKU ANITA 2003. A kárpátaljai magyar középiskolások nyelvhasználatáról. In: CSERNICKSKÓ ISTVÁN szerk., *A mi szavunk járása*. PoliPrint, Ungvár. 179–207.
- BEREGSZÁSZI EVELIN 2017. *A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola diákjai a nyelvekről, nyelvváltozatokról*. Szakdolgozat. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász.
- BRUBAKER, ROGERS – FEISCHMIDT, MARGIT – FOX, JON E. – GRANCEA, LIANA 2011. *Nacionalista politika és hétköznapi etnicitás egy erdélyi városban*. L’Harmattan, Budapest.
- CSERNICKSKÓ ISTVÁN 2008a. A nyelv szerepe a kárpátaljai magyarság azonosságtudatában. In: CSÁSZÁR MELINDA – ROSTA GERGELY szerk., *Ami rejtve van s ami látható*.

- Tanulmányok Gereben Ferenc 65. születésnapjára.* Loisir Kiadó – PPKE BTK Szociológiai Intézet, Budapest–Piliscsaba. 101–113.
- CSERNICKÓ ISTVÁN 2008b. Nyelv és azonosságtudat összefüggései a kárpátaljai magyar közösségben In: FEDINEC CSILLA szerk., *Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban.* MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság, Budapest. 153–170.
- CSERNICKÓ ISTVÁN 2013. *Államok, nyelvek, államnyelvek. Nyelvpolitika a mai Kárpát-alja területén (1867–2010).* Gondolat Kiadó, Budapest.
- CSERNICKÓ ISTVÁN – KARMACSI ZOLTÁN 2009. Magyar nyelv és irodalom szakos képzés a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán. *Eruditio–Educatio* 2: 83–87.
- CSERNICKÓ ISTVÁN – HIRES-LÁSZLÓ KORNÉLIA – KARMACSI ZOLTÁN – MÁRKU ANITA – MÁTÉ RÉKA – TÓTH-OROSZ ENIKŐ 2020. *Tévút az ukrán nyelvpolitikában. Ukrajna törvénye „Az ukrán mint államnyelv működésének biztosításáról” (elemző áttekintés).* Termini Egyesület, Törökbálint.
- DUDICS LAKATOS KATALIN 2018. „...én is nyelvjárásban beszélek”. *Anyanyelv-pedagógia* 11: 112–114. <https://anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=740> (2022. 02. 11.)
- DUDICS LAKATOS KATALIN 2019. Kárpátaljai magyar pedagógusok nyelvjárési attitűdjének alakulása két felmérés eredményei alapján (2008–2018). *Magyar Nyelvjárások* 57: 123–134.
- DUDICS LAKATOS KATALIN 2020. Kárpátaljai magyar pedagógusok és tanítványaik metanyelvi ismereteiről. *Magyar Nyelvjárások* 58: 165–173. <https://doi.org/10.30790/mnyj/2020/08>
- DUDICS LAKATOS KATALIN 2021. Kárpátaljai magyar iskolások nyelvjárési attitűdjének alakulása egy megismételt kérdőíves gyűjtés alapján. *Magyar Nyelv* 117: 346–354. <https://doi.org/10.30790/mnyj/2020/08>
- DUDICS KATALIN – GAZDAG VILMOS 2020. *Dialektológiai alapismeretek filológus hallgatók számára.* II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász. [http://okt.kmf.uz.ua/mtc/oktat-mtc/Modszertani_kiadvanyok/Dialektologia/Dialektol%*c3%b3*giai_alapismeretek_web.pdf](http://okt.kmf.uz.ua/mtc/oktat-mtc/Modszertani_kiadvanyok/Dialektologia/Dialektol%c3%b3giai_alapismeretek_web.pdf)
- GAZDAG VILMOS 2021. *Szláv elemek a kárpátaljai Beregszászi járás magyar nyelvjárásában.* Termini Egyesület, Törökbálint.
- GEREBEN FERENC 1995. Nemzeti és vallási identitás kisebbségi és többségi helyzetben. Empirikus vizsgálat hat közép-európai ország magyar nemzetiségű lakossága körében. *Protestáns Szemle* 3: 197–216.
- GEREBEN FERENC 2005. *Olvasáskultúra és identitás. A Kárpát-medence magyarságának kulturális és nemzeti azonosságtudata.* Lucidus Kiadó, Budapest.
- HIRES-LÁSZLÓ KORNÉLIA szerk. 2010. *Az öreg fát már nagyon nehéz kivágni. A nemzeti és lokális identitás faktorai az ezredfordulón a kárpátaljai magyar közösségben.* PoliPrint, Ungvár.
- JÁNK ISTVÁN 2019. *Nyelvi előítélet és diszkrimináció a magyartanári értékelésben.* Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, Nyitra. <https://doi.org/10.14232/phd.10115>
- KARMACSI ZOLTÁN 2020. „*Róka y nici жубе*”. *Stratégiák az etnikailag heterogén családokban nevelkedő gyermekek nyelvi szocializációjában Kárpátalján.* II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont – Termini Egyesület, Törökbálint.

- KISS JENŐ 2009. A nyelvjárások és a dialektológiaoktatás Kárpát-medencei magyar szakos hallgatók szemével. *Magyar Nyelvőr* 133: 1–14.
- KONTRA, MIKLÓS – LEWIS, PAUL – SKUTNABB-KANGAS, TOVE 2016. Afterword: Disendangering Languages. In: LAAKSO, JOHANNA – SARHIMAA, ANNELI – SPILIOPOULOS ÁKERMARK, SIA – TOIVANEN, REETTA eds., *Towards Openly Multilingual Policies and Practices. Assessing Minority Language Maintenance Across Europe*. Multilingual Matters, Bristol–Buffalo–Toronto. 217–234. <https://doi.org/10.21832/9781783094967-009>
- KÓTYUK ISTVÁN és mtsai. 2005. *Magyar nyelv 5–12. osztály. Tanterv a magyar tannyelvű iskolák számára*. Bukrek, Csernyivci.
- LAKATOS KATALIN 2010. *Kárpátaljai magyar iskolások nyelvi tudata és attitűdje*. PhD-értekezés. ELTE, Budapest.
- PAPP Z. ATTILA 2012. Kisebbségi magyarok oktatási részvételének értelmezési lehetőségei. *Educatio* 24: 3–23.
- PARAPATICS ANDREA 2020. *A magyar nyelv regionalitása és a köznevelés. Tények problémák, javaslatok. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához* 209. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- PRESINSZKY KÁROLY 2009. Nyelvi attitűdök vizsgálata nyitrai magyar egyetemisták körében. In: BORBÉLY ANNA – VANČONÉ KREMMER ILDIKÓ – HATTYÁR HELGA szerk., *Nyelvideológiai, attitűdök és sztereotípiák*. MTA Nyelvtudományi Intézet – Gramma Nyelvi Iroda – Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra. 241–248.
- SÁNDOR ANNA 2009. A nyelvjárás attitűd vizsgálata a nyitrai magyar szakos egyetemisták körében. In: BORBÉLY ANNA – VANČONÉ KREMMER ILDIKÓ – HATTYÁR HELGA szerk., *Nyelvideológiai, attitűdök és sztereotípiák*. MTA Nyelvtudományi Intézet – Gramma Nyelvi Iroda – Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra. 231–239.
- T. KÁROLYI MARGIT 2002. A nyelvi tudatosság és attitűd vizsgálata a beregszászi főiskola hallgatóinak különböző csoportjaiban. In: P. LAKATOS ILONA szerk., *Mutatványok a hármas határ menti nyelvhasználat kutatásából*. Bessenyei Kiadó, Nyíregyháza. 135–144.
- T. KÁROLYI MARGIT – SZABÓ GÉZA 2000. Identitás és nyelvhasználat a beregszászi magyar főiskola hallgatói körében. In: BORBÉLY ANNA szerk., *Nyelvek és kultúrák érintkezése a Kárpát-medencében. A 10. Élőnyelvi Konferencia előadásai*. MTA Élőnyelvi Osztálya, Budapest. 105–112.
- TÓTH PÉTER 2014. Nyelvjárastani ismeretek hasznosítása az anyanyelvi órákon. *Anyanyelv-pedagógia* 7. <https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=550> (2022. 02. 11.)
- TÓTH PÉTER 2021. *Nyelvjárás és tudománytörténeti tanulmányok*. Savaria University Press, Szombathely.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (2022. 01. 28.)
<https://kmf.uz.ua/hu/dokumentumok> (2022. 01. 28.)

Opportunities for the formation of language tolerance

Linguistic education at Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education

For indigenes Hungarian communities living outside Hungary, in the Carpathian Basin – as communities living in a minority situation – the protection of the native language and the native language school network is an issue of community, language politics and language planning as well, since the future, the persistence, the protection of the identity of the community can be efficiently influenced through the language of teaching and the content, attitude and methods of teaching Hungarian as a native language, and the goals of national politics and language politics can be efficiently achieved through education planning. In our study, supported with empirical data, we wish to present how the language and education planning process the native Hungarian community of Subcarpathia has drafted in the past decades as a goal in several scientific works is/can be implemented in practice. What role can language attitude have in efficiency and how it can be shaped, can it be shaped at all on scientific grounds on the level of public education and higher education? The results of the studies presented prove that the efforts of the past decades proved successful: the Hungarian language educational institution system serves the interests of the local community at every level; young people can learn scientifically based knowledge about their native language and the majority language, in public education and in higher education alike. Indeed, language tolerance is essential in the case of a multilingual community with several nationalities.

Keywords: Subcarpathia, language planning, education planning, college, language tolerance.

BEREGSZÁSZI ANIKÓ – DUDICS LAKATOS KATALIN
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola